

Фарміраванне культуры чытання на ўроках беларускай літаратуры

Чытацкая дзейнасць на сучасным этапе з'яўляецца, па-першае, адной з важных форм сацыялізацыі асобы, далучэння яе да сацыяльнага вопыту чалавецтва, па-другое, сродкам разумовай працы, пазнання, чалавечых стасункаў і духоўнага развіцця, па-трэцяе, чытацкая дзейнасць пераўтвараецца ў непасрэдную вытворчую моц інтэлектуальнага і духоўнага развіцця чалавека і чалавецтва цалкам. Але яна абмежавана ўключана ў жыццядзейнасць чалавека, уяўляе сабой мэтанакіраваны і актыўны спосаб адносін да вонкавага свету. Гэты спосаб адносін накіраваны на задавальненне ідэалагічных, прафесійных, эстэтычных і іншых патрэб сацыяльнага суб'екта. Культура чытацкай дзейнасці цесна звязана з культурай моўнай дзейнасці і культурай асобы цалкам. Выхаванне культуры чытання адбываецца ў сям'і, школе, культурных цэнтрах. Настаўнікам у навучанні і выхаванні чалавека, які актыўна чытае, важна памятаць, што толькі праз чалавечае перажыванне, якое ўзнікае ў працэсе чытання, спасцігаецца ідэна-вобразны змест літаратурнага твора, адбываецца даследаванне праблем жыцця і смерці, незалежнасці і выбару, сэнсу існавання, любові і адзіноцтва.

Чытанне развівае памяць, мысленне, фарміруе індывідуальную сістэму каштоўнасцей, умацоўвае духоўны стрыжань асобы, выпрацоўвае эстэтычныя адносіны да рэчаіснасці. Чытанне з'яўляецца важным сродкам узбагачэння актыўнага і пасіўнага слоўніка вучняў, развіцця іх звязнага маўлення, пісьменнасці.

Адна з мэт маёй настаўніцкай працы – навучыць чытаць, навучыць думаць і разумець, цаніць літаратуру, навучыць працаваць з тэкстам, перадаваць багацце беларускай мовы. Фарміраваць культуру чытання, вучыць “адчуваць” слова мне дапамагаюць на ўроках наступныя прыёмы працы з тэкстам:

✚ ”Лепшы адказ на лепшае пытанне”

Удзельнікаў дзялю на дзве групы. Чытаю тэкст, а вучні павінны скласці да яго пытанні, якія групы задаюць адзін аднаму па чарзе. Затым высвятляем лепшае пытанне і лепшы адказ. Можна прапанаваць такія намінацыі, як: “Самы лепшы адказ”; “Самы поўны і разгорнуты адказ”; “Самае вясёлае пытанне”; “Самы неардынарны адказ” ...

✚ “Кругавы пераказ”

Настаўнік або падрыхтаваны вучань чытае апавяданне. Затым удзельнікі становяцца ў круг і пачынаюць пераказ. Кожны вучань гаворыць толькі адзін сказ.

✚ ”Шпаргалка”

Вучняў дзялю на невялікія групы. Кожнай групе даю розныя тэксты для самастойнага прачытання. Потым вучнямі пішуцца “шпаргалкі”(схемы, малюнкi, апорныя словы, табліцы, анатацыя) да свайго тэксту. Затым гэтымі шпаргалкамі групы мяняюцца. Задача ўдзельнікаў: з дапамогай шпаргалак раскрыць змест тэксту, прачытанага іншай групай.

✚ ”Самы доўгі спіс пытанняў”

Пасля прачытання прапанаванага тэксту ўдзельнікі павінны скласці як мага больш пытанняў да яго.

✚ ”Збяры тэкст”

Удзельнікам груп прапаноўваю азнаёміцца самастойна з тэкстам. Затым прадстаўляю асобныя сказы гэтага тэксту, якія вучні павінны скласці ў адпаведным парадку.

✚ ”Крыжаванка”

Гэты прыём ужываю ў працы з мэтай адпрацоўкі новых паняццяў і замацавання вядомых, характарыстыкі герояў і гэтак далей. Дзейнасць вучняў з крыжаванкамі арганізуюю па-рознаму: разгадаць, скласці, знайсці памылку, падабраць пытанні.

✚ “Фантазёры”

Раней падрыхтавання вучні пераказваюць усяму класу твор, дапускаючы пры гэтым некалькі памылак. Задача астатніх вучняў – знайсці гэтыя недакладнасці і выправіць іх.

✚ “Пытанне – адказ”

Да стала, на якім ляжаць карткі з пытаннямі і адказамі, выходзіць пара вучняў. Адзін выбірае пытанне, а другі шукае на яго адказ.

✚ ”Знайдзі пытанне”

На дошцы запісаны адказы, неабходна падабраць да іх пытанні.

✚ ”Сюжэтная табліца”

Хто?	Што?	Калі?	Дзе?	Чаму?
...

✚ “Блеф-клуб”

Адказы на пытанні тыпу: “Ці верыце вы, што...?”, “Ці праўда, што...?”

✚ “Навядзі парадак”

Вучням прапаноўваю словы, якія трэба паставіць у адпаведным парадку, каб атрымаўся сказ. Потым з атрыманых сказаў дзеці складаюць тэкст.

✚ “Знайдзі лішняе”

Вучням прапаноўваю спіс слоў да пэўнай тэмы ці да прачытанага твора. Сярод іх сустракаюцца паняцці, героі, падзеі, якія ніякага дачынення не маюць да тэмы. Задача вучняў – правесці сэнсавы аналіз слоў, паняццяў і знайсці лішняе.

✚ ”Аплікацыя”

Вучням прапаноўваю дэталі, часткі якога-небудзь прадмета (кветкі, хаткі ...), на якіх напісаны пытанні да тэксту:

- Практычныя: Як мы можам...? Як неабходна паступіць, калі...?

- Інтэрпрытацыя: Чаму ты так лічыш?

- Ацэначныя: Якія пачуцці вызывае ў цябе гэты твор? Што ты адчуваеш...?

- Удакладняючае: А што табе дапамагло зразумець ...?

- Простае: Хто такія ...?

Адказваючы на пытанні, вучні на дошцы састаўляюць аплікацыю.

✚ “Рэкламная кампанія”

Пасля вывучанага твора ці тэмы вучням прапаноўваю зрабіць да яго рэкламны плакат ці афішу да спектакля на вывучаную п’есу. Гэта заданне заўсёды выконваецца вучнямі з вялікім задавальненнем. Дазваляю працаваць індывідуальна, у парах, групах.

✚ ”Лато”

Падрыхтаваная карткі з пытаннямі і заданнямі да вывучанага твора перамешваюцца і змяшчаюцца ў спецыяльны мяшчак. Паступова выцягваючы картку за карткай, вучні адказваюць на пытанні або выконваюць заданні.

✚ ”Кубік Рубіка” (можна выкарыстоўваць любы іншы кубік з рознакаляровымі бакамі).

Удзельнікі ці адзін з членаў каманды кідае кубік і выконвае заданне ў адпаведнасці з выпаўшым (выбраным) колерам. Напрыклад: чырвоны колер – знайсці лішнєе слова; жоўты – адказаць на пытанне; зялёны – растлумачыць выраз, прыказку, фразеалагізм...; сіні – адгадаць героя па апісанні; фіялетава – назваць аўтара твора, час напісання верша; ружовы – падабраць рыфму, растлумачыць значэнне слоў і г. д.

✚ ”Тоўстыя і тонкія пытанні”

Тонкія пытанні	Тоўстыя пытанні
Хто...?	Дайце тлумачэнне, чаму...?
Што...?	У чым розніца...?
Калі...?	Што будзе, калі...?
Як звалі...?	Чаму вы лічыце, што...?
Дзе...?	Што, калі...?
Чым...?	Ці можна...? Абгрунтуйце думку

✚ “Асацыяцыя”

Прашу вучняў падабраць да нейкага паняцця ці прадмета, які сустракаецца ў вывучаемым лірычным ці праязічным творы, асацыяцыі. Напрыклад, да слова “сям’я” вучні 7 класа падабралі наступныя асацыяцыі:

- цеплыня,
- матуля,
- утульнасць,
- крэпасць,
- клопат,
- любоў,
- узаемаразуменне,
- дабрыня,
- праца,
- ячэйка грамадства.
- спагада,
- дарагія сэрцу людзі,
- спадчына.

✚ “Фішбон”

Малюем з вучнямі шкілет рыбіны. У яе галаве пішам праблему твора, у верхняй частцы шкілета фармулюем прычыны праблемы, а ў ніжняй занатоўваем факты. Хвост выкарыстоўваем для вываду.

Развіццё мовы вучняў мае вялікую ролю не толькі ў выхаванні культуры чытання і культуры звязнай мовы, але перш за ўсё ў далучэнні школьнікаў да багацця беларускай мастацкай літаратуры і культуры наогул, у выхаванні эстэтычных поглядаў школьнікаў і іх актыўнай жыццёвай пазіцыі.

Мухіна Т. В.,
настаўнік ДУА “Гімназія г. Добруша”